

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Kennis des Heren

II

„En hieraan onderkennen wij, dat wij Hem kennen, indien wij Zijn geboden bewaren“.

1 Joh. 2 : 3.

Wij zagen vorige week, dat in 1 Joh. 2 : 3 ons een duidelijk kenmerk gegeven wordt, waaraan wij kunnen nagaan, of wij de Here kennen. Nu waren we bezig te onderzoeken, wat dat is: kennis des Heren. We vonden reeds, dat de oppervlakte van deze kennis bestaat (o.m.) uit studeerkennis en leerkennis, maar dat het kennen van de Here tegelijk veel dieper gaat. Dat bleek ons vooral door vergelijking met vs 5, waar Johannes „Hem kennen“ gelijk stelt met „in Hem zijn“. We zetten nu dus ons onderzoek naar de kennis des Heren voort door ons af te vragen, wat dat is:

In Hem zijn.

„In Jezus Christus zijn“, „in den Zone Gods zijn“ — ik geloof dat wij, nuchtere Gereformeerden, aan zulke taal wat te veel ontgroeid zijn. Ze doet ons immers denken aan de zwoele uitdrukkingen van de mystiek: verzinken in de godheid; ontheven worden aan het ik en samensmelten met het Opperwezen; ge kent zulke mystieke termen. Niet het minst ook hier in Nederland is van de geestdrijverij de verwoestende invloed eeuwenlang gebleken.

Toch moeten we ons uit vrees niet laten afhouden van het gelovig naspreken der Schriften. Het is immers niet de schuld van de apostel Johannes, wanneer van zijn woorden een verkeerd gebruik wordt gemaakt.

Juist daarom moeten we ervoor zorgen, achter de woorden van Johannes het onderrecht te zien, dat hij van onze hoogste Profeet en Leraar ontving. Welnu: die achtergrond vindt ge in Johannes 17, dat bekende hoofdstuk, waar Jezus Christus, vlak voor Zijn offerande aan het kruis, Zijn Vader bidt om de eenheid van de Zijnen. De eenheid met... ja, met wie? Met elkaar? Zeker, dat ook. Maar vóór en bóven hun onderlinge eenheid uit bidt Christus daar, dat de Zijnen één mogen zijn met Hem en met Zijn Vader.¹⁾

Luistert u maar: (Joh. 17 : 21) „opdat zij allen één zijn, gelijk Gij, Vader, in Mij en Ik in U, dat ook zij in Ons zijn“. Zie, en dat is nu volgens Johannes pas kennis des Heren, dat wij in Hem zijn, zó volkomen als de Zoon in de Vader is en de Vader in de Zoon.

Nu zien wij nog eens te duidelijker, dat onze opvattingen over de kennis des Heren heel licht veel te oppervlakkig zijn! Natuurlijk, het is prachtig wanneer iemand veel van Hem weet, goed thuis is in de Bijbel en in de literatuur over Jezus Christus. Maar... is ieder die veel van Hem weet ook in Hem? Och, dat weten we helaas wel anders. Er zijn er, die dikke boeken geschreven hebben over Jezus van Nazareth, over de wereld van het Nieuwe Testament, over de farizeën, over het sanhedrin, over de hele familie Herodes en

¹⁾ Men vergelijke de studie van Dr D. Holwerda over Joh. 17 in „Opbouw“, laatste nummers van de 1e jaarg.

nog veel meer wetenswaardigheden, die met Jezus Christus te maken hebben, maar die innerlijk volkomen vreemd aan Hem bleven. Ze zijn niet „in Hem“, en dus: ze leerden Hem nooit kennen.

Zo zijn er ook mensen, héél zuiver in de leer. Ze weten bijna alles van de kwesties tussen Rome en Reformatie. Met bewonderenswaardig gemak sommen zij de voornaamste punten van de leer van Karl Barth op. Zij weten wat links niet deugt en wat rechts verkeerd is, maar uit hun levenswandel blijkt: zij zijn niet „in Hem“; en dan zegt Johannes: dan wéten ze wel veel van Hem, maar zij kénnen Hem niet.

Hieruit blijkt, hoe noodzakelijk het is, dat wij ons voortdurend afvragen: kennen wij Hem wel? Wij hebben tegenwoordig waarschijnlijk heel wat meer studeer- en leerkennis over Hem dan onze broeders en zusters, die destijds in Klein-Azië deze brief van Johannes ontvingen. Zij hadden geen reeksen Schriftuitleggingen, geen kerkelijke bladen, geen studie-verenigingen, geen christelijke scholen. En wij kunnen op allerlei manieren maar onze kennis aangaande Jezus Christus verrijken. Maar... zouden wij Hem nu ook des te beter kennen?

Ook hebben wij nog niet zolang geleden blijk gegeven, dat wij menselijke leerconstructies wisten te onderscheiden van de leer der Schriften. Dat is natuurlijk heel mooi. Maar kenden wij Hem toen wij ons vrij maakten, en kennen wij Hem nu? Zijn wij in Hem?

„Gemeenschap met Hem hebben“.

Het is Johannes er alleen en uitsluitend om te doen, dat wij in Hem zijn, dat wij **gemeenschap met Hem zouden hebben**. Dat zegt hij immers in de aanhef van zijn brief. Hij wil dat zijn lezers gemeenschap krijgen met hem, gelijk hij op zijn beurt weer gemeenschap heeft met de Vader en de Zoon (1 : 2, 3). Nu heeft men over dat woord „gemeenschap“ alweer even wonderlijke dingen gezegd als over het „in Hem zijn“, maar wij kunnen het zó maar begrijpen, wanneer wij denken aan het gewone leven. Wanneer hebben 2 mensen gemeenschap met elkaar? Wanneer ze samen zijn. Wanneer de één bij de ander is en de ander bij de één. Welnu, precies zó heeft Jezus Christus gesproken over Zijn gemeenschap met de Vader en met ons. Ik haal nu maar weer aan Zijn gebed in Johannes 17 (vs 24): „Vader, Ik wil, dat waar Ik ben ook zij bij Mij zijn“.

En nu wordt het allemaal héél duidelijk, want we weten waar de Zoon is, hoe Hij in de Vader is, hoe Hij met de Vader gemeenschap heeft. Want Hij heet in datzelfde evangelie van Johannes: de Zoon, die in de schoot (of: aan de boezem) des Vaders is (1 : 18).

Dat is natuurlijk héél teer gezegd. Dat is nu de heerlijkheid, die Hij bij de Vader heeft, dat Hij in Zijn schoot is. Die uitdrukking is ontleend aan de tafelgemeenschap, zoals men die in het Oosten beoefende. Men zàt daar niet, zoals wij, naast elkaar; men lág aan, op rustbanken, het hoofd gesteund door de gebogen arm. En dan zó, dat het hoofd van de één rustte aan de boezem van de naast-aanliggende. (Zo werd b.v. Lazarus

UIT DE INHOUD:

Kennis des Heren (II)	K. C. S.
De kerk moet één worden	C. V.
Over een citaat	C. V.
Antwoord van Ds Kruyswijk (2)	
Weerwoord van Ds Plooy (2)	
Fundamentalisme (II)	J. M.
De zin van de Sabbat (II)	H. V.
Naar de gordel der aarde (III)	P. G.
Henk Poeder - In memoriam	J. P.
Kritische krabbels	Frater
Persschouw	C. V.
Van hier en ginds	
Kerknieuws	

gedragen in Abrahams schoot, of aan Abrahams boezem: naast hem aan tafel: Luc. 16 : 22, 23).

Johannes weet de Zoon in de schoot des Vaders, omdat Hij de Vader van allen het naast is. Hij is met Hem het meest intiem. Wij kunnen ons dus voorstellen, hoe ontroerd Johannes geweest is, toen hij de Zoon hoorde bidden: Vader, Ik wil dat waar Ik ben ook die bij Mij zullen zijn, die Gij Mij gegeven hebt, opdat zij Mijn heerlijkheid zien, die Ik bij U heb. Toen heeft Johannes begrepen: maar als dat gebeurt, dan zijn wij óók in de Vader, met Christus in Zijn schoot. Dan geeft Hij ons macht om óók kinderen Gods te worden, om te delen in die heerlijkheid!

Zó rijk is het dus, Hem te kennen, in Hem te zijn, gemeenschap met Hem hebben. Dat is: met de Here zijn in de Vader. Johannes heeft die rijkdom eens héél volkomen en intens beleefd. Zó concreet, zó voelbaar en tastbaar als maar mogelijk is. Daarom zegt hij ook in de eerste zin van zijn eerste brief, dat hij verkondigt hetgeen hij heeft gehoord en gezien en met zijn handen getast. Dat zegt hij van alles wat er in zijn brief geschreven staat, óók van deze kennis des Heren, van dit zijn in de Zoon, en met Hem in de schoot des Vaders.

Deze gemeenschap heeft Johannes n.l. waarneembaar meegemaakt, toen hij aanzat aan het laatste Avondmaal, dat Jezus met de Zijnen gebruikte. Als Johannes dat beschrijft, vermeldt hij nadrukkelijk (13 : 23), dat hij toen heeft mogen aanzitten „in de schoot van Jezus“. En Johannes houdt niet op te verkondigen: Jezus is de Christus, de Zoon van God. Dus heeft hij toen gezien met de ogen en getast met de handen: Gelijk de Zoon is in de schoot des Vaders, zo neemt Hij ons in Zijn schoot!

Zo hebben we nu iets gepeild van de diepte die daar is in het kennen van de Here. Dat is maar niet: wat weet van Hem hebben. Het is geen verstandzaak, geen kwestie van het gevoel evenmin. Het is véél meer dan alles wat ge van een mens kunt noemen. Dit is... het eeuwige leven! (Joh. 17 : 3). Het is wat ge moogt zien met de ogen en tasten met de handen, wanneer gij aanzit aan het Heilig Avondmaal: aanzitten als kinderen aan de tafel des Vaders, gemeenschap met Hem houden, met de Zoon in Zijn schoot zijn!

Nu wordt het voor ons allen heel belangrijk, te horen wat van deze kennis des Heren het kenmerk is. Daarover nog de volgende week.

K. C. Smouter.

De kerk moet één worden

Alle ware gelovigen — ook al is de zonde in hen nog lang niet volledig overwonnen — behoren bij de kerk.

Want alle ware gelovigen zijn ingelijfd in het lichaam van Christus.

Zij vormen samen één lichaam; worden geleid door één Geest en in hen leeft één hoop. Ze hebben voorts ook allen één Heer, die hen tot zijn eigendom maakte; leven nu door één geloof en ontvingen één doop. Bovenal: ze hebben één God en één Vader wiens kinderen ze zijn. En daarom zijn ze ook allen broeders en zusters.

Zo predikt de apostel Paulus.

Maar als we deze werkelijkheid als geloofswerkelijkheid aanvaarden en we zien dan naar de **constateerbare** werkelijkheid van de christenheid op aarde, raken we in grote verlegenheid.

Want de christenheid in deze wereld vertoont het beeld van een inderdaad chaotische verwarring. Ze is immers georganiseerd in een menigte zeer verschillende, elkaar soms heftig bestrijdende „kerken”, organisaties, groepen. Ja ze schijnt wel totaal verpulverd te zijn.

En in die velerlei afzonderlijke kerken en kerkgemeenschappen — ook in die welke de Heilige Schrift als het eigen woord Gods erkennen en zelfs een gereformeerde confessie als eenheidssymbool aanvaarden — heerst dikwijls een beangstigende verdeeldheid. Men vindt er groepen, partijen, facties, stromingen in, die elkaar vaak hevig te lijf gaan. Om van verregaande liefdeloosheid onder de leden ervan maar niet eens te spreken.

Als men met deze afschuwelijke verdeeldheid en strijd hardhandig werd geconfronteerd en er door benauwd wordt, vraagt men zich zeker af: wat moet ik nu met dat schone, rijke woord van Paulus? Is het misschien de tekening van iets heerlijks in de kerk, dat onherroepelijk voorbij is? Is het een ideaal dat naar zijn aard hier nooit verwerkelijk kan worden? Of geeft het soms een schilderij van de toekomst?

Heel velen hebben een prachtige oplossing gevonden voor de moeilijkheden waarvoor dit woord van Paulus ons in de huidige situatie plaatst.

Ze hebben namelijk een „onzichtbare kerk” geconstrueerd.

Die bevindt zich naar hun overtuiging ergens achter, of boven, of onder de „zichtbare” kerken. En alles waarmee ze ten aanzien van de kerk in de empirisch-waarneembare, de „zichtbare” kerken geen raad weten, endosseren ze nu aan die „onzichtbare kerk”.

Ze lezen b.v., dat de kerk van Christus heilig, ja, volmaakt is. Maar daarvan is in de hier bestaande en levende kerken en kerkmensen niet veel te ontdekken.

Welnu, hun oplossing is klaar. Die heiligheid en volmaaktheid zijn eigenschappen van de „onzichtbare” kerk!

En als ze dat hebben vastgesteld, zijn ze van de moeite principiëel af. Dat de kerken, zoals die hier reilen en zeilen, allesbehalve heilig en volmaakt zijn, doet hén dan niet zoveel pijn meer.

Datzelfde procedé passen ze nu ook toe wanneer het gaat over de eenheid der kerk.

Van de ware eenheid is in het kerkelijke leven op aarde niet veel te zien. Het is hier veel meer een al verdeeldheid en gescheurdeheid. Maar: de **onzichtbare** kerk is één. Dat is de verlossende waarheid en werkelijkheid.

„In het zichtbare” is en blijft de kerk ongetwijfeld hopeloos verdeeld. Maar dat benauwt nu toch niet meer zo erg. Want „in het onzichtbare” zijn alle gelovigen immers één. Is bovendien die onzichtbare kerk niet veel méér, niet veel belangrijker dan al die nare zichtbare kerken.

Dat klinkt allemaal wel heel erg mooi.

Het schijnt een pracht-oplossing.

Alleen: de Schrift weet van zo'n onzichtbare kerk niets!

***

Waar we nu eerst op moeten letten is dit, dat Paulus in hetzelfde hoofdstuk, waarin hij schrijft over die wonderlijke, eeuwige eenheid van alle gelovigen, ook verklaart, dat al die gelovigen moeten **komen tot de eenheid**. Hij verzekert immers letterlijk, dat hij en alle broeders moeten komen tot, moeten bereiken „de eenheid des geloofs en der volle kennis

van den Zoon Gods, de mannelijke rijpheid, de maat van de wasdom der volheid van Christus”.

Is dat niet vreemd?

Eerst riep Paulus krachtig en duidelijk uit: de gelovigen zijn één, in ieder opzicht en volkomen en voor eeuwig. Ze vormen één lichaam. En onmiddellijk daarna verklaart hij: de eenheid moet komen! Eerst verzekert hij: er is één geloof, allen zijn in en door het geloof één. Daarna verklaart hij: wij moeten eenmaal — na hoeveel tijd en moeite? — tot die éénheid geraken!

Nog eens: is dat niet vreemd, dwaas, tegenstrijdig. Of, om het deftig te zeggen: paradoxaal.

Inderdaad het klinkt vreemd.

Maar voor wie de Schrift kent hoort hier iets dat hem vertrouwd in de oren klinkt, iets dat in de prediking der Schriften steeds weer gehoord wordt.

God roept het ons immers in de Schrift toe, dat we in Jezus Christus alles hebben. De gelovigen bezitten „in Christus” inderdaad alles: ze hebben in Hem de vergeving der zonden, de heiligheid, de wijsheid, het nieuwe leven, de zaligheid. Ze zijn zelfs „in Hem” volmaakt. Jezus Christus „is ons van God geworden: wijsheid, rechtvaardigheid, heiliging, verlossing”. (1 Kor. 1 : 31).

Maar zie, terwijl de gelovigen in de Schrift wordt toegeroepen, dat ze in Christus reeds alles hebben, wordt daarin tegelijk gezegd, dat dat alles ons in en door de Geest dagelijks moet worden **toegeëigend**. Dat wil zeggen: dat alles moet door de Geest in ons worden toegepast, gerealiseerd, uitgewerkt, tot effect geleid. Het doopsformulier zegt het kort en kernachtig zo: de Geest wordt ons geschonken om ons toe te eigenen, hetgeen wij in Christus hebben.

Welnu aan deze geloofswerkelijkheid moeten we denken, als de twee genoemde uitspraken van Paulus op ons afkomen.

Neen, we moeten dan niet op de vlucht gaan naar een of andere gefantaseerde onzichtbare kerk. We moeten daarmee de toevlucht nemen tot onze Heer Jezus Christus.

We houden het dan goed vast: In Jezus Christus — door zijn Geest, woord, doop — zijn alle ware gelovigen één, onaantastbaar, eeuwig één.

Maar tegelijk komen we dan onder de klem hiervan, dat onze Heiland wil, dat Hij het **geeft en vraagt**, dat die eenheid nu ook **toegeëigend, verwerkelijk, uitgewerkt, openbaar** zal worden in het samenleven van zijn kinderen midden in de wereld.

Die eenheid moet zelfs zo krachtig, zo massief, zo in het oog vallend openbaar worden, dat „de wereld” die met verbazing aanschouwt en er innerlijk door gegrepen wordt. Zelfs zo, dat ze gaat geloven, dat onze God en Vader Jezus Christus naar deze wereld zond om haar te verlossen (Joh. 17 : 23).

***

We kunnen dat waar het hier om gaat misschien het best zo duidelijk maken.

Alle ware gelovigen zijn met Christus verbonden. Van Christus uit lopen miljoenen onbreekbare, verticale draden naar deze aarde. Zij verbinden het hart van Christus met het hart van allen die de Vader Hem gegeven heeft. Zó zijn allen één in Hem.

Maar in dezelfde mate als de draden waarmee de gelovigen aan Christus verbonden zijn strak staan en functioneren, komt het ook tot gemeenschap tussen de gelovigen onderling. Worden, om zo te zeggen, ook horizontale draden gespannen tussen de christenen onderling, zodat zij één worden in leven, strijden, hopen, lijden, dienen. Zo komt het, zo moet het komen „in Christus” tot een eenheid der gelovigen onderling, een eenheid die naar haar aard ook zichtbaar is en al meer wordt.

Maar aan deze eenheid der christenen ontbreekt hier steeds ontzettend veel. In haar leeft een wereld van ongerechtigheid. Vooral de cardinale boosheid van het ongeloof. Door die zonden verslapt de draad die hen aan Christus bindt. Die zonden zijn de obstakels voor het komen tot de beleving van de eenheid die er in Christus is in de gemeenschaps-oefening met elkaar. En dan komt het onherroepelijk tot een loslaten en uiteengaan van

hen die van Christus zijn. Er schuift zich allerlei tussen de gelovigen en Christus en evenzo tussen de gelovigen onderling. Zo veel dat het zelfs wel tot „scheuring” der kerk komt.

Dat alles ziet Paulus als hij de gelovigen hartstochtelijk oproept om „de eenheid des Geestes te bewaren door de band des vredes”.

En dat alles ziende schrijft hij dan tweemaal.

Vooreerst dit: Gij zijt één in Christus, door de Geest. Gij hebt één God en Vader.

Maar hij voegt daar onmiddellijk aan toe: **Wordt nu ook één.**

Worstelt opdat gij moogt bereiken de eenheid des geloofs en der volle kennis van de Zoon Gods.

Worstelt opdat de draden-der-eenheid waarmee ge door de Geest van Christus verbonden zijt gespannen blijven staan en functioneren — ook in het liefde- en dienstbetoon onderling, kortom in een levende, bloeiende gemeenschap onder elkander!

C. V.

OVER EEN CITAAT

In de Reformatie van verleden week is Prof. Schilder Jr ingegaan op het citeren van de uitspraak van Prof. Schilder Sr inzake „het ethisch conflict”, zoals dat geschiedde in het artikel van ondergetekende over de verkiezingen.

Prof. S. heeft er bezwaar tegen, woorden, welke iemand **sprak** te citeren. Speciaal als de spreker ervan overleden is.

Ik kan in het algemeen zijn bezwaar delen.

Een citeren als het onderhavige mag daarom alleen dan geschieden als men zich de aangehaalde woorden goed herinnert, daarbij rekenend met de situatie waarin ze gesproken werden, en er geen strijd is tussen het geciteerde woord en andere uitlatingen van de geciteerde. Bij het citeren van het bedoelde woord werd naar mijn overtuiging aan deze voorwaarden voldaan. Het werd door Schilder Sr meermalen gesproken. En dan juist in verband met vragen, welke de samenwerking raakten. En de strekking ervan harmonieërt met wat Schilder Sr b.v. in zijn rede Zelot en Zeloten heeft opgemerkt. Daarbij stond ook de vraag omtrent de samenwerking hem scherp voor de geest.

Wat Prof. S. voorts opmerkt over de medewerking van Schilder Sr in de redactie van de Chr. Encyclopedie, namelijk, dat deze daarbij bepaalde voorwaarden had gesteld, was mij bekend. Maar deze voorwaarden waren voorwaarden voor **samenwerking**. Ongetwijfeld van een samenwerking in beperkte mate. Maar tóch van samenwerking. En dat op het belangrijke terrein van de **christelijke** voorlichting van het **christelijk** volksdeel. Een samenwerking welke zeker inhield het vaststellen van de onderwerpen, welke in de encyclopedie zouden worden behandeld, het kiezen van de auteurs welke daarover zouden schrijven en het gezamenlijk dragen van de **redactionele** verantwoordelijkheid voor alles wat zou worden opgenomen.

Wanneer men nu zegt: de zo geprojecteerde samenwerking was allesbehalve een volledige, allesomvattende enz., heeft men volkomen gelijk. Maar men mag daarbij toch niet over het hoofd zien, dat metterdaad tot een samenwerking werd besloten. En dan tot zo een, welke bij een consequent doortrekken van „het ethisch conflict” niet mogelijk zou zijn geweest. Als iemand een berg beklimt en hij heeft een bepaald punt op de flank van de berg bereikt, heeft iemand die opmerkt: „die man is nog lang niet op de top”, volkomen gelijk. Maar hij mag daarbij zeker niet over het hoofd zien, dat toch reeds een stuk van de weg werd afgelegd. Men houde ook bij deze vergelijking, het punt van vergelijking goed voor ogen.

Ten slotte: indien ik had vermoed, dat mijn citeren van Schilders woord kritiek zou uitlokken, zou dat achterwege zijn gebleven. Het citaat kon in het artikel zonder schade weggelaten zijn. Polemieek over een kwestie als deze heeft voorts geen enkel wezenlijk belang. En we moeten er thans meer dan ooit op uit zijn wat de vrede en de eenheid der kerken dient.

C. V.

Antwoord van Ds Kruyswijk (2)

Om de leer?

Het is duidelijk, dat de smartelijke kerkstrijd (oorlog in de kerk van Christus!) gevoerd is over de leer. Maar bij wat U daarover schrijft mag ik toch nog wel iets opmerken, n.l. over wat ik in Haarlem zei inzake de Vervangingsformule. Dat is een leeruitspraak. Ik voor mij heb die niet nodig, hoewel ik er mee instem. Opzettelijk zegt ze wat de kerk beleed vaak in andere dan de oude bewoordingen. Opzettelijk: het ging er immers om, heersende misverstanden, maar al te zorgvuldig aangescherpt, weg te nemen — zo God het wilde. Die dienst heeft ze in 1946 en daarna ook aan heel velen bewezen. U herinnert U wellicht, Amice, dat ds De Graaf er van schreef: dat het in die uitspraak gaat „om waarheden, waarvoor wij allen moeten staan”.

Maar als de tijd mag komen dat de belijdenis van die geloofswaarheden weer rondom wordt erkend, dan heeft deze uitspraak haar dienst gedaan. Zo hebben de synoden na 1946 er ook telkens over gesproken.

En als er bewogenheid is in Uw kring over het feit, dat sommigen in onze kerken haar tegenspreken, dan zult U van me willen geloven, dat ik het daar niet makkelijk mee heb, maar moet ik U ook doen opmerken, dat er toch hoop gevoed mag worden dat volhardend gesprek vrucht mag dragen. U doet wat raillerend over dat gesprek. Echter: het is aan de gang gekomen doordat bedoelde broeders zich richtten tot de generale synode, dat wil zeggen in de geordende kerkelijke weg.

Gaat het om de belijdenis aangaande de Kerk?

Ik volg U nu maar op de voet. Inderdaad ben ik van mening — weer een geheel particuliere mening — dat veel verwarring wellicht voorkomen zou zijn, als de kerken scherper hadden gereageerd tegen in de dertiger jaren opkomende meningen aangaande de kerk. Ik ben, Amice, geen voorstander van wat men wel eens verstaat onder de pluriformiteit der kerk, namelijk als een noodzakelijk stadium in de levensgang der kerk van Christus, waardoor de rijke ontwikkeling van de kerk zich heerlijk zou openbaren. Nee, daarmee kan ik me niet verenigen. Maar dat is toch wat anders dan wat U ons wilt doen geloven (en U niet alleen!), namelijk dat er onder alle kerkinstellingen in Nederland (en waarom zou men dat tot één land moeten beperken?) slechts één ware kerk zou zijn, en alle andere valse kerken of secten zouden zijn. Wanneer in de laatste jaren voor de oorlog deze mening scherper was doorgesproken, waaraan het overigens niet geheel heeft ontbroken, wellicht waren de tegenstellingen dan veel duidelijker geworden.

Dat betekent nu weer niet, dat dit de eigenlijke kern van het geschil. Dat zou dan stellig in de discussie wel zijn gebleken. Vandaar dat ik wat U in verband daarmee schreef, p. 108, kolom 1 en verder, en wat U een niet ongegronde hypothese of onderstelling noemt, moet noemen een **onhoudbare** onderstelling.

Het ligt trouwens met de ware en valse kerk in artt. 28 en 29 van de N.B.G. niet zo eenvoudig als U het voorstelt. Men zal deze artikelen toch moeten verstaan mede uit het ook uit andere bronnen bekende gevoelen van de reformatoren, met name van Guido de Brès, de opsteller van deze heerlijke confessie. Daarbij blijkt duidelijk, dat deze oude gereformeerden niet hetzelfde spraakgebruik hebben als wij thans soms. Ze spraken b.v. vrijmoedig van de Joodse en van de Mohammedaanse **kerk**. Ze zagen de valse kerk midden in de ware kerk bezig aan haar duivels werk. Ze erkenden, vrijwel allen en steeds, dat alle kerken die het evangelisch geloof beleden, de ene ware kerk van Christus vormden. De verschillen werden niet gering geacht; maar omdat de overeenstemming veel groter was konden ze de verschillen, de onderscheidenheid, met verzachting (het oude woord is moderatie) behandelen.

Op dit standpunt, het oorspronkelijke, wil ik me ook stellen. Dan wordt de geloofsstrijd tegen de valse kerk niet verslapt, maar zelfs binnen eigen kerkgemeenschap gevoerd.

Vanwege deze overeenstemming met de oude gereformeerden, in een of andere vorm

gelukkig ook in de dertiger jaren wel beseft, moet Uw hypothese afgewezen worden, dat heel de kerkelijke ellende uit de veertiger jaren en daarna terug gebracht kan worden, wat haar oorzaak betreft, tot afwijking aan de kant van onze synodes van de belijdenis van de ware en valse kerk — want die afwijking bestond niet; of ook doordat de latere vrijgemaakten zich hebben verzet tegen de leer van de „pluriformiteit” der kerk — want onze synoden zijn daar nooit van uitgegaan, óók niet stilzwijgend. Daarom moet ik ook al Uw hierbij geuite vermoedens afwijzen, niet zonder de ontroering der verontwaardiging.

U stelt daarbij aan de orde, dat schorsingen ontdaan werden van hun geweldige ernst, zodra de getroffen en „afzwaaiden” en een „eigen kerk” gingen inrichten, want zie maar: ze werden meteen weer als kerk en als ambtsdragers erkend. En u vraagt dan: dat alles vanwege de pluriformiteit der kerk? Deze gedachten van U vloeien uiteraard rechtstreeks voort uit Uw opvatting van de ware kerk slechts in één kerkgemeenschap te vinden. Maar omdat ze daaruit voortvloeien moet ik ze ook afwijzen.

Ik mag herinneren aan de eerste zware jaren na 1834 uit ons kerkelijk verleden. Om met prof. Veenhof te spreken, Opbouw, 1958, p. 112: tien jaar na de Afscheiding waren de Gereformeerde Kerken in zes groepen uiteen gevallen. Daar lagen hevige bitterheden achter, en daar lag ook wel de ernst van schorsing tussen. En toch hebben die oude gereformeerden elkaar, ook na afsplitsing, zoeken vast te houden. Helaas werd het 1869 eer een verzoening over bijna heel de linie kwam — hoewel — tevoren was er ook al iets in die goede richting gebeurd.

Wil, Amice, U ook in herinnering brengen de jaren tussen 1886 en 1892, toen er gewerkt is aan de vereniging tussen de kerken van de Afscheiding en die van de Doleantie. Wel was er aan de kant van eerstgenoemde kerken een hevige en principiële grief tegen de andere, omdat deze een eigen kerkelijk leven gingen inrichten, in plaats van zich te voegen bij de (toenmalige) Chr. Geref. Kerk. U weet natuurlijk, dat de samenspreking ook toen een

vaak hachelijke en soms bijna uitzichtloze zaak is geweest. Evenwel: de toestand werd geestelijk doorvoeld als abnormaal en als volstrekt verkeerd. En hoewel er, in sommige gevallen wederzijds, hevige bezwaren bestonden heeft de liefde getrokken en het gebod des Heren gedreven; geleid door de Geest van Christus heeft men over alle bezwaren getriumfeerd.

Dit alles heeft met een vlot spreken van pluriformiteit niets van doen. Toen niet — en thans niet. Als U over onze poging tot toenadering wel heel scherp U uitlaat, is daaruit wel te voelen hoe diep het verleden U heeft gegrepen. Maar overigens, wat verstaan we elkaar nog slecht. Stel U voor dat men na 1834 of 1886 had gesproken zoals U nu doet. Dan was er van een elkaar vinden niets gekomen. Goddank — men voelde de heilige plicht om door wat geschied was heen te waden, oprecht, en dus voor Gods aangezicht. Het gebeurde in hetzelfde besef, dat de buitengewone synode van Utrecht 1946 deed zeggen: „onder de diepe indruk van de nood en bovenal van de zondige verdeeldheid in en om onze kerken”.

U zult zeggen: na al die schorsingen? In alle ernst, Vriend en Broeder, die schorsingen, hoewel hoogst ernstig, bedoelden toch werkelijk niet dat men, zoals U het noemt, afzwaaien zou. Integendeel.

Maar toen velen in de weg der kerk niet bleven en inderdaad een apart zelfstandig kerkelijk leven gingen formeren, moesten toen onze kerken maar doen alsof ze uit oog en hart verdwenen waren? Is dat dan werkelijk goed?

En wat het erkennen van geschorste ambtsdragers betreft — ze werden inderdaad erkend in het ambt waarin ze daarna werkten in een vrijgemaakte kerk. Want: deze kerken hadden zich gereformeerd en werden gekend als kerken, die zelf stelden dat ze God wilden dienen naar zijn Woord, en in overeenstemming met de gereformeerde belijdenis. In de verschrikkelijke verdeeldheid der kerk was en is er geen behoefte aan onze kant om te zeggen dat het géén kerken zijn, ook al keuren we het formeren er van scherp af. Het is als in de zoeven gegeven voorbeelden uit de geschiedenis.

(Wordt vervolgd).

Weerwoord van Ds Plooy (2)

10

De kerkstrijd is gevoerd **om de leer**, zegt U. Ook de Vervangingsformule is een leeruitspraak. En het gaat in die uitspraak „om waarheden, waarvoor we allen moeten staan”. Ik meen U daarom niet mis te verstaan als ik het zó zeg: het ging en gaat om de leer, die in het Oude en Nieuwe Testament en in de artikelen des christelijken geloofs begrepen is en in de christelijke kerk alhier geleerd wordt, het ging en gaat dus om de waarachtige en volkomen leer der zaligheid, waarbij we in het uur van onze belijdenis beloofd hebben standvastig te blijven in leven en sterven.

Ik blijf me toch afvragen, hoe U dan terecht kunt zeggen, dat U die leeruitspraak niet nodig hebt en dat ze daarom wat U betreft haar natuurlijke dood kan sterven. Spreekt en denkt U zo ook over b.v. de Leerregels van Dordt?

Ik weet wel, dat voor U de uitspraken van 1943 en 1946 „geen nieuws” bevatten, dat U daarom niet weten wilt van een 4e formulier van enigheid, van uitbreiding der belijdenis. Het is voor U slechts nadere interpretatie van de bestaande belijdenis. Het wat anders zeggen dan met de oude bewoordingen. Maar gevoelt U niet het uiterst gevaarlijke van zulk een bedrijf met de formulieren van **enigheid**? Hoe spéélt men dan met de **enigheid**? Want U weet zo goed als ik, hoe nauw elk woord, elke zinswending, elke formulering in een belijdenisgeschrift luistert! Het is allemaal uitgebalanceerd tussen de uiterst fijne punten van waarheid en eenheid. Gaat U maar eens de Catechismus b.v. vertalen in hedendaags nederlands, — en probeert U dan eens synodale sanctie op Uw vertaling te krijgen, — dat zou nog heel wat voeten in de aarde hebben, voordat men Uw overzetting zou kunnen accepteren als getrouwe weergave van wat

onze kerken in de 16e eeuw beleden hebben. En legt U eens verschillende geref. verklaringen van de N.G.B. naast elkaar: Gispén, Van Goor, Polman, Feenstra, Vonk, . . . wat lopen ze uiteen, en toch onderschrijven ze van harte die oude belijdenis van Guido de Brès. Daarom had een synode zich verre moeten houden van een belijdenisinterpreterende leeruitspraak. Dat kon haar taak niet zijn. Taak ener synode kan worden de bestaande belijdenis uit te breiden, gelijk de synode van Dordt deed. Of ook: de bestaande belijdenis te handhaven in uitspraken van leertucht vanwege afwijking van die belijdenis. Geen van beide deed de synode van 1942-44. Ze deed wat haar taak niet was en waarmee ze slechts de verwarring groter maken en de enigheid verbreken kon: ze **ging interpreteren**. En die **interpretatie met confessioneel gezag** bekleden. Vervolgens ging ze die interpretatie zelve weer interpreteren in de Toelichting, en daarna werd de Toelichting weer geïnterpreteerd in het Praeadvies. Zo kregen we tenslotte de interpretatie van de interpretatie van een interpretatie der belijdenis! D.w.z. een **theologiserende kerkelijke vergadering**! Moeten daar geen brokken van komen? Waarom niet eenvoudig gezegd: niemand is in strijd met Gods Woord en de belijdenis. OF, die en die is daar — en daarin in strijd met Gods Woord en de belijdenis?

Nog even over de oppositie der bezwaarden in Uw kerken tegen de Vervangingsformule. U maakt me hieromtrent niet veel wijzer dan in Haarlem. U hebt het er wel moeilijk mee, maar toch ook vrede mee, omdat het gesprek op gang gekomen is doordat de bezwaarde broeders zich hebben gericht tot de generale synode, dus in de geordende kerkelijke weg. Waarom zegt U nu niets over dat **pijnlijk ethisch conflict** met de houding van vroegere synodes? Hebben de bezwaarden over de oorspronkelijke leeruitspraken en over de

toelichting zich niet eveneens in de ordelijke weg van bezwaarschriften tot de synode van toen gewend? Maar bleef men toen niet de eis stellen, dat op kansel noch in geschrifte noch in publieke voorlichting iets geleerd zou worden, wat niet geheel overeenstemde met de leeruitspraken? Wat doen de bezwaarden van thans anders dan stelselmatig en publiek met deze ons gestelde eis in flagrante strijd komen? Hoe staat het dan met de tweerlei weegsteen in Uw kerken, ds Kruyswijk, die de HERE een gruwel is? U verwacht wat van „volhardend gesprek”, zegt U. Maar in 1944 was er geen tijd voor volhardend gesprek, het was toen: geen pour-parlers: buigen of heengaan! Willen we dat U vandaag de bezwaarden gaat behandelen gelijk U ons gedaan hebt? Neen, maar we zouden na 15 jaren wel eens erkend willen zien, dat er in die ontzettende bezettingstijd in de geref. kerken een onrecht is geschied, een gruwel voor de HERE.

11

Met verontwaardiging wijst U af de door mij vermoede achtergronden van het kerkelijk conflict. Aangezien formeel hiervoor ook geen bewijzen zijn bij te brengen, zal ik me bij Uw afwijzing hebben neer te leggen, zij het met behoud van eigen gevoelens op dit punt. Laat ik over de kwestie van **ware en valse kerk** alleen nog iets mogen opmerken.

Verre werp ik de gedachte van me, dat de ware kerk, voor wat ons land betreft, slechts in één kerkgemeenschap zou gevonden worden i.c. in de vrijgemaakte kerk. Onze correspondentie en samenspreking met de chr. geref. kerken weersprekt deze gedachte al te duidelijk. Een andere zaak is, dat ik het als onze christelijke roeping zie, dat de ware kerk in één kerkgemeenschap gevonden worde, rond een en dezelfde Avondmaalsdis.

Verder lees ik met verwondering Uw hantering van de confessionele termen „ware kerk” en „valse kerk”. U ziet de valse kerk in de ware kerk, als ik U goed begrijp. U ziet die beide kerken dus niet institutioneel tegenover elkaar staan. Nu spreekt art. 29 N.G.B. wel van de hypocrieten die in de kerk onder de goeden vermengd zijn en intussen van de kerk niet zijn, — maar zeer nadrukkelijk wil art. 29 over dezulken **niet** gesproken hebben, als het zal gaan over de valse kerk. Worden dan de merktekenen der **ware** kerk opgesomd, dan blijken die alleen te passen op een **kerkinstituut**, want het gaat over Woordbediening, sacramentsbediening en kerkelijke tucht, dus altemaal kerkelijke, institutaire, ambtelijke handelingen. Van de merktekenen der **valse** kerk geldt hetzelfde: het gaat over sacramentsbediening en tuchttoefening en laten gelden van kerkelijke autoriteit. Alweer: altemaal institutaire, ambtelijke handelingen. Deze twee kerken zijn nu licht te kennen en van elkander te onderscheiden, luidt het slot van art. 29. Dat zou moeilijk gezegd kunnen worden als de valse kerk in de ware kerk gevonden zou worden. Ik weet dat prof. Polman in de richting geweest heeft die U ook wijst, maar voor mij is onaanvaardbaar een z.g. historische verklaring der confessie, die in feite voor mij de belijdenis onleesbaar maakt. Dan kan ik me beter vinden bij dr A. Kuyper, die eerlijk zei dat hij er tegenwoordig anders over dacht dan de belijdenis, die z.i. niet op de hoogte van onze tijd was.

12

En nu de **wederzijdse erkenning** van elkaar als ware kerken. Uw kerken hebben de onze aanvaard als „kerken, die zelf stelden dat ze God willen dienen naar zijn Woord en in overeenstemming met de geref. belijdenis”. Daarin blijft toch voor mij iets wonderlijks. Daar waren zeer vele ambtsdragers bij, die vanwege Uw kerken zijn geschorst in en afgezet uit hun ambtelijke bedieningen, vanwege valse leer of rebellie. . . . hoewel ze **ook** toen zelf stelden, dat ze niets anders begeerden, dan God te dienen naar zijn Woord en in overeenstemming met de geref. belijdenis. Waarom werd dat **toen niet** geaccepteerd? Waarom werden ze **toen niet** in hun ambten erkend? Waarom kon **toen** geen „moderatie” betracht worden? Waarom „moderatie” nadat de breuk geslagen is, en niet om de breuk te voorkomen? Waarom moesten ze **toen** uit hun ambten geweerd worden? en waarom nu ineens wél erkend in hun pretentie en confessie van ambtelijke trouw? en dat terwijl

ze in Uw oog hun zonden alleen maar nog groter hebben gemaakt door het formeren van een „eigen kerk”, in plaats van zich te bekeren van hun zonde in wederkeer tot „Uw kerk”.

O neen, Uw kerken mochten niet doen alsof wij uit hun oog en hart verdwenen waren. U moest ons rusteloos blijven zoeken en vermanen tot bekering en wederkeer. Maar dat is wat anders dan een ronde tafelconferentie, van twee gelijkbepaalde, gelijkwaardige ware kerken.

Nu verwijst U naar de **historie** van tussen 1834 en 1869 en die tussen 1886 en 1892. De historie is niet normatief, maar wel leerzaam. En nu dacht ik dat we het er goed over eens waren, dat die verschrikkelijke twisten en scheuringen in de jonge afgescheiden kerken diep zondig waren. Dat ze ter onzaliger ure ontstaan en ter zaliger ure geheeld zijn. Tussen de chr. geref. en dolerenden lag het wel even anders, — daar ging het om een historisch uit elkaar gegroeid zijn en de strijd der zelfverloochening en overwinning van wantrouwen, in wederzijds buigen onder het ene juk van Christus. Ligt nu voor U het gebeurde in 1944 in hetzelfde vlak? in het vlak van laat ik maar zeggen de **twisten** in de afgescheiden kerken? Maar **dan** zijn er 15 jaar geleden te grote woorden gesproken, toen in de naam des Heren de tweede sleutel van het koninkrijk der hemelen gehanteerd is. Dat is ook na 1834 wel gebeurd, ik weet het. Maar ik weet óók van een synode, die daarover eens openlijk schuld heeft erkend. Laten we elkaar toch goed verstaan; het is het één of het ander: Uw kerken zeggen en blijven zeggen dat het om de **LEER** ging en dat ze voor die **LEER** **nog altijd stáán**. . . . OF ze zeggen dat er een broedertwist was en veel misverstanden en dat we de zaak nog eens opnieuw moeten bekijken. In het eerste geval kunnen we elkaar alleen maar blijven vermanen en oproepen tot bekering, in het tweede geval zou er geconfedereerd kunnen worden, maar niet dan nadat de zware tuchtbesluiten van 15 jaar geleden openlijk zijn herroepen. We gaan onder dezelfde beschuldigingen van **VALSE LEER** en **REBELLIE**

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Drs H. R. Rookmaaker, Leiden
Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging**„Opbouw”:**

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de**Geref. Persvereniging:**

Drs J. F. J. Lamet Antilopelaan 2,
Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

niet meer met U aan één tafel zitten. Pas als U zoudt zeggen: we weten het ook niet meer, we zijn zo zeker niet meer van de rechtmatigheid van al die vonnissen, we hebben uit 15 jaren ervaring met bezwaarde ambtsdragers en publicisten in ons midden geleerd dat dat kan, en we zouden alle vonnissen willen herroepen en U met dezelfde rechten als Schelhaas en Jager en Bos en Van Teylingen in onze kerken weer terug willen hebben. . . . **dan** zou er zijn dat „wolkje als eens mans hand” dat ons de vrijmoedigheid zou geven tot toenadering.

(Wordt vervolgd)

C. P. Plooy.

FUNDAMENTALISME

II

3. Als wij, na de duitse encyclopedie van de vorige keer (Die Religion in Geschichte und Gegenwart) geraadpleegd te hebben, ons nu wenden naar Adolf Keller, krijgen wij ook van hem niet veel waardering te horen voor het z.g.n. Fundamentalisme. Adolf Keller heeft een zeer oriënterend boek geschreven over hedendaags, amerikaans christendom. De kern van zijn beschouwing over het Fundamentalisme in Amerika is dit, dat het Fundamentalisme z.i. voor de Bijbel een bomvrije plaats zocht. Het verwachtte van de kerkelijke autoriteiten dat deze autoriteiten onveranderlijke normen voor het lezen en verstaan van de Bijbel zouden vaststellen, en dat zij de Bijbel door een onneembare muur tegen alle aanvallen der kritiek zouden omgeven. Volgens Adolf Keller werd op deze manier een re-katholisering van de kerk naderbij gebracht. Namelijk een kerk, die de enige autoriteit voor de exegetische van de geïnspireerde Bijbel wilde zijn. De vrijheid der exegetische, een kostbaar goed van de kerken der reformatie, zou op deze wijze worden prijsgegeven. De wil om zulk een autoriteit in het leven te roepen was wel voorhanden, maar het inzicht hoezeer het protestantisme het beginsel van zijn geestelijke vrijheid zou prijsgeven door dit te doen, ontbrak¹⁾ volgens deze auteur.

Rond het jaar 1909 zwol het Fundamentalisme tot een aanmerkelijke macht aan in Amerika. En het maakte de vragen rondom de Bijbel ongehoord actueel in Amerika. Deze beweging, zo schrijft nog steeds Keller, legde de meest wezenlijke bijbelse waarheden vast in een reeks van twaalf deeltjes²⁾ en klaagde de kerken aan van afval van de Bijbel, evenals het Moody Bible Institute te Chicago dit deed.

Als fundamentele leerstukken werden de volgende punten behandeld in die afzonderlijke deeltjes: de woordelijke inspiratie van de heilige Schrift, de maagdelijke geboorte

van de Here Jezus, de verzoening door het bloed van Christus, de wonderen, de lichamelijke opstanding van Christus, de tweede wederkomst van Christus.

U ziet dat deze waarheden ook door ons als fundamentele punten worden beleden. En dat ook wij tegenover modernistische schriftkritiek graag waarschuwen tegen aanraders van deze en andere duidelijke leringen van de kerk der eeuwen. Leringen, die de kerk niet zelf had verzonnen, die geen vindingen van mensen waren, maar vrucht van aanvaarding van de openbaring in de Schriften.

En we worden vooral kopschuw als we merken dat Keller de grote tegenstander van het Fundamentalisme in Amerika, de beroemde of beruchte, althans in schriftuurlijke kringen beruchte, prediker Emerson Fosdick in bescherming neemt. Want Fosdick heeft en door zijn modernistische prediking, en door zijn boek over het moderne gebruik van de Bijbel, in Amerika meer dan iemand anders bijgedragen om de zogenaamde resultaten van de moderne schriftkritiek te populariseren en onder het volk te brengen. Hij heeft bijgedragen om het „naïeve biblicisme” (Keller) te vernietigen en de mensen te leren welke enorme veranderingen door de schriftkritiek, van de vorige eeuw eerst en later door de dialectici en door Heideggers leerling Bultmann, zijn gebracht in het lezen en verstaan van de Schrift.

We bemerken dat de tegenstanders van het Fundamentalisme in Amerika behoren tot de mensen die niet geloven in de geopenbaarde waarheid der Schriften, zoals de kerk van de dagen der reformatie af dat placht te doen.

Dit maakt ons dubbel voorzichtig. We denken het onze over de kritiek van Keller. Opnieuw moeten we vragen, zoals we dat vroeger bij het citaat dat we uit de Religion und Geschichte gaven: zeg me eerst, criticus, wie u bent, zeg me wat u gelooft omtrent de heilige Schriften, pas daarna kan ik uw kritiek op het Fundamentalisme recht waarderen. Als u zelf op het standpunt van de oud-

of de neo-moderne schrijfkritiek staat, en de heilige Schriften niet leest als het onfeilbaar Woord Gods, dan kunnen we u in uw kritiek op het Fundamentalisme niet kritiekloos volgen. Zeker we willen wel naar u luisteren. Maar we luisteren argwanend en we willen graag proberen uw kritiek na te rekenen. We zijn gewaarschuwd.

Als Keller opmerkt, dat bij het Fundamentalisme een stroming naar voren kwam zo omstreeks 1910, waarbij de wederkomst van Christus de leidende gedachte werd voor hun kerkelijke prediking en dat voor deze richting een leer omtrent een duizendjarig rijk het een en al werd. En dat het boek de Openbaring aan Johannes voor deze mensen een goudmijn werd van tal van nieuwe, opzienbarende vondsten en voor een chronologie en topografie van het duizendjarige rijk dat Christus bij zijn eerste wederkomst op aarde zal oprichten, dan zeggen wij, we nemen van deze notitie met instemming kennis. We weten het. We hebben de invloed van dat soort lectuur ook in Nederland en in eigen kringen gemerkt, zij het op bescheiden wijze. En we moeten bij het Fundamentalisme niet alleen goeds verwachten. Maar stellig ook niet enkel verkeerd. In tegendeel het punt van de handhaving van het geloof in de onfeilbare heilige Schriften als het geschreven Woord Gods tegen oud- en nieuw moderne theorieën, dat heeft de volle sympathie van alle reformatoren christenen. Het kan niet anders. Als men het Fundamentalisme als een soort scheldwoord gebruikt dan zeggen wij: halt alstublieft. We staan op diezelfde geloofsbasis wat aangaat de aanvaarding van de heilige Schriften. Wanneer het over de uitlegging gaat, wanneer het over het zogenaamde duizendjarige rijk gaat, kunnen we zeer verschillend denken, maar de heilige Schrift erkennen we allen als het geschreven Woord Gods.

We stemmen in met Zuidema, die zei: Wanneer men het geloofsvertrouwen in het Woord der Schrift als fundamentalisme afwijst en

tegenover dit „fundamentalisme” een openbaringsidee laat heersen over Gods gesproken Verbondswoord en over het Evangelie van Christus, waarvan onze Here Zelf betuigde, dat wij naar dit evangelie geoordeeld zullen worden, dan is het ogenblik zeker aangebroken, dat allen, die de Bijbel als Gods Woord hebben leren kennen en liefhebben en die door Gods genade hun houvast vonden in het „Er staat geschreven” een houvast, waarin Christus hen Zelf uitdrukkelijk voorging b.v. bij Zijn verzoeking in de woestijn — zich oecumenisch verzamelen in het besef van hun roeping en in de aanvaarding ervan, dat n.l. aan de kerk de heilige Schriften zijn toevertrouwd.³⁾

Wat dit „oecumenisch verzamelen” van Zuidema hier precies inhoudt, kunnen we laten rusten. Het gaat ons om het belang van deze zaak, dat we zien, dat in onze moderne wereld een zeer diepe scheidslijn loopt tussen allen die de heilige Schriften geloven in de zin, waarin onze Nederl. Geloofsbelijdenis daarvan spreekt en de anderen die hun openbaringsidee laten heersen over het geschreven Woord.

A.

J. Meester.

¹⁾ Der Fundamentalismus suchte für die Bibel einen sturmfreien Platz zu behaupten und erwartete von der kirchlichen Autorität, dass sie unerschütterliche Normen für das Verständnis der Bibel festsetze und sich mit einem unangreifbaren Wall gegen alle Kritik umgebe. Das kam einer Re-Katholisierung der Kirche nahe, die alleinige Auctorität für die Auslegung der inspirierten Bibel sein will. Amerikanisches Christentum, Heute, 1943, S. 169.

²⁾ Hier vergist Keller zich. Stonehouse deelt in de Christ. Encyclopedie, 2e druk, mee, dat er wel een negentig deeltjes zijn uitgekomen. Zelf hebben we er maar enkele van gezien.

³⁾ Prof. dr S. U. Zuidema, Iets over verantwoorde Oecumeniteit, ref. gehouden op de eerste Alg. Verg. van de organisatie ter bevordering van het werk van de „Internationale Raad van Christ. Kerken” in Nederland, op 18 juni 1957 te Utrecht, blz. 14.

De zin van de Sabbat

II

Is de sabbat bij de schepping ingesteld?

De voornaamste argumenten, die voor een bevestigend antwoord worden gegeven zijn bekend.

Vooreerst het woord, waarmee het 4e gebod begint: gedenk. Zo schrijft bijv. Geesink: „Uit dit woord reeds blijkt, zoals de meesten dan ook toegeven, dat de sabbat voor Israël geen onbekende zaak was, want men kan alleen in gedachten houden wat reeds vroeger in het bewustzijn gekomen is.” a.w. blz. 343.

Maar hieruit hoeft toch nog niet te volgen, dat de sabbat al sinds de schepping ingesteld was? In Ex. 13 : 3 vinden we precies hetzelfde woord: „Gedenkt dezen dag, waarop gij uit Egypte, uit het diensthuis, gegaan zijt; want met een sterke hand heeft de HERE u daaruit geleid”. Hier gaat het klaarblijkelijk over iets, dat zich zo juist heeft voltrokken.

Bovendien is er tussen het 'gedenk' van Ex. 20, 8 en het 'onderhoud' van Deut. 5 : 12 zakelijk niet veel verschil. Het laatste is alleen het meer gewone, zegt Gispin in zijn Korte Verklaring op Ex. 20 : 8—11, en dat betekent: bewaar, neem in acht, neem waar, houd in stand.

Voorts wordt wel verwezen naar Ex. 16 : 5 en 22—30, waar Israël geboden wordt op de 6e dag een dubbel portie manna te verzamelen, omdat de volgende dag een heilige sabbat voor de HERE zou zijn, waarop geen manna zou vallen. „Uit deze bepaling blijkt, dat de Sabbat al aan Israël bekend was vóór de wetgeving op den Sinai”. Gispin in de Korte Verklaring op Ex. 16 : 5.

Maar ook al zou men dat willen toegeven, dan valt daar toch nog niet uit af te leiden, dat het sabbatsgebod al sinds de schepping bestond? Veeleer krijgen we indruk, dat het volk Israël hier voor iets ongewoons stond. Gispin schrijft bij 16 : 22—30 : „De viering als rustdag schijnt verwaarloosd te zijn blijkens de houding der vorsten en de mededeling in vs 27”. Dat moet men dan wel zeggen, wil men er aan vast houden, dat het onderhouden van de sabbat al van het begin af aan de mens was opgelegd.

Het is echter zo wel duidelijk, dat beide genoemde argumenten niet veel kracht in zich zelf bezitten.

Het hoofdargument is dan ook wel, dat uit Gen. 2 : 2 en 3 af te leiden is, dat de sabbat bij de schepping is ingesteld, waarheen ook in de zgn. considerans van het gebod 'Want in zes dagen heeft de HERE de hemel en de aarde gemaakt, de zee en al wat daarin is, en Hij rustte op de zevende dag; daarom zegende de HERE de sabbatdag en heilige die', verwezen wordt.

Houdt dit argument stand, dan kunnen de beide vorige misschien als een zekere bevestiging dienen, houdt het echter geen stand, dan zijn ze wel vrij waardeloos.

We willen nu dit hoofdargument nader bezien.

We lezen in Gen. 2 : 2 en 3: „Toen God op den zevenden dag het werk voltooid had, dat Hij gemaakt had, rustte Hij op den zevenden dag van al het werk, dat Hij gemaakt had. En God zegende den zevenden dag en heilige dien, omdat Hij daarop gerust heeft van al het werk, dat God scheppende tot stand had gebracht”.

Aalders geeft in de Korte Verklaring als verklaring bij vs 3: „Dat in deze uitspraak 'toen zegende God den zevenden dag en heilige dien' bedoeld wordt op de menselijke rustdag, zal wel moeilijk te betwisten vallen. 'Zegenen' en 'heiligen' zijn handelingen die betrekking hebben op dingen die vallen binnen de sfeer van het leven der mensen”.

We willen hier ons betwisten nog niet inzetten. Met verscheidene elementen kunnen wij het eens zijn. Maar als Aalders vervolgt: „God maakt voor hen den wekelijksen (vetgedrukt van mij, H.V.) rustdag tot een 'zegen' en zondert dien van het gewone en alledaagse af, om hem een aparte bestemming te geven, een bestemming waardoor hij een 'heilig' karakter verkrijgt, met God en zijn dienst in bijzonder rapport wordt gebracht”, dan zouden we toch willen vragen: waar staat dat?

Dr Kuyper spreekt boutweg van een gebod in vs 3. En hij schrijft: „Er staat toch zo duidelijk mogelijk: 'Daarom heilige Hij voor ons

den Sabbath, omdat Hij Zelf dien dag van zijn werken gerust had”. E Voto IV 13/14. Vetgedrukt van Dr Kuyper zelf. Maar dat is geen zuivere weergave van de tekst. Noch 'voor ons', noch 'Sabbath' valt daar te lezen. Aalders is dan ook voorzichtiger. Hij schrijft: „Men lette er op, dat hier niet rechtstreeks van den zevenden dag ook als een rustdag voor ons mensen gesproken wordt”. Hij meent wel, dat de wekelijkse rustdag de achtergrond vormt van hetgeen gezegd wordt. Maar houdt dat niet in, dat men eerst een wekelijkse rustdag moet aannemen voor die in Gen. 2 te kunnen lezen?

Neen, het argument aan Gen. 2 ontleend is m.i. niet zo sterk.

Vanouds is er op gewezen, dat we daar niet lezen van een Goddelijk bevel aan de mensen de wekelijkse rustdag te houden. We lezen wel, dat God tot de mensen zegt: Weest vruchtbaar enz. Gen. 1 : 28 en van zijn gebod t.a.v. de boom der kennis van goed en kwaad, 2 : 16, 17, maar niet betreffende de rustdag.

Vrij algemeen wordt het dan ook wel toegestemd, dat we in Gen. 2 niet van een rechtstreeks bevel lezen. Men zoekt het dan wel meer hierin, dat God door op de 7e dag te rusten de mensen een voorbeeld gesteld zou hebben, een exempel zoals vader Brakel graag zegt. Vgl. ook Geesink: „Ex. 20 : 11 verwijst blijkbaar naar wat in Gen. 2 : 1—3 van het rusten Gods op den zevenden dag na het zesdaagse scheppingswerk verhaald wordt. Het doen Gods wordt hier dus aan den mens ter navolging gesteld”. a.w. 346.

Maar ik vraag me af, hoe men dat wil duidelijk maken.

Velen zijn hierbij van mening, dat men de 7e dag evenals de 6 scheppingsdagen moet opvatten als, zoals dat wel gezegd wordt, een dag van 24 uur, als een gewone menselijke dag. Maar men komt dan voor de moeilijkheid te staan wat God op de 8e dag enz. gedaan heeft. Weer gaan werken? Ik heb niet gelezen, dat iemand dat beweert.¹⁾ Geesink meent, dat à Marck in zijn 'Merch der christelijke Godgeleerdheid' op dit bezwaar het duidelijkst heeft geantwoord, als deze zegt, dat God op de na de 7e dag volgende dagen eveneens heeft gerust, maar dat er toch onderscheid is, omdat God op die dagen niet heeft **begonnen** te rusten, of het eerst opgehouden heeft met zijn werken, uit welken hoofde Hij die andere dagen dan ook niet heeft gezegd. Blz. 346 bij Geesink.

Mocht men deze verklaring al acceptabel achten, dan komt men toch voor de vraag te staan, dat blijkbaar Gods rust doorgaat, maar de mens op de 8e dag weer moet gaan werken en hoe dan Gods doen de mens ter navolging kan worden gesteld.

Hetzelfde bezwaar doet zich voor, zij het misschien niet in die mate, als men, zoals Aalders, de 7e dag neemt als een tijdsperiode, die zich ook nog over onze tijd uitstrekt. Maar hij moet dan tot deze m.i. exegetische gewelddaad komen in vs 2 de 7e dag te nemen als tijdsperiode, als de dag Gods, maar in vs 3 als de dag van de menselijke week, waarvan dan toch maar weer in het vervolg van vs 3 gezegd wordt, dat God dáárop gerust heeft. In Ex. 20 : 11 is het anders. Daar wordt onderscheid gemaakt tussen de 7e dag en de sabbatdag en niet gezegd, dat God op die sabbatdag gerust heeft.

Al met al ligt het m.i. niet zo voor de hand reeds in Gen. 2 van een instelling van de sabbat als menselijke rustdag te lezen. Aan de andere kant zijn er wel sterke argumenten voor de opvatting, dat de sabbat een Mozaïsche instelling is. Daarover een volgende keer.

Roodeschool.

H. Venema.

¹⁾ of men moest denken aan de Joodse geleerde Philo, die beweerde, dat God, na op de 7e dag opgehouden te zijn met het scheppen van sterfelijke schepsels, begonnen is met andere meer goddelijke wezens. Zie bij Bernar, St. John, I. C. C. op 5, 17. Maar dit zal toch geen Gereformeerde overnemen.

PREDIKING

Enige rekbaarheid in de zuiverheid van de bediening des Woords moet op Protestants standpunt wel aangenomen worden, wijl anders schier alle gemeenschapsleven onmogelijk worden zou en het sectarisme op de schrikkelijkste wijze zou worden gevoed.

Dr H. Bavinck.

Naar de gordel der aarde

III

Het is de derde zondag, die ik hier op Curaçao doorbreng, hoewel mijn vertrek op dinsdag voor het verdere deel van mijn reis, thans wel definitief vaststaat. De reis gaat dan dwars door Amerika.

Ik heb dus gelegenheid gehad om de indrukken, die ik mij had gevormd nog te verdiepen en te verbreden. Allereerst wat het kerkelijk leven betreft, heeft zich mijn indruk bevestigd, dat deze betrekkelijk kleine gemeenschap van onze broeders en zusters op Curaçao hier in hartelijke eensgezindheid en verbondenheid met elkander samenleeft.

Zowel des morgens als des avonds houdt men zich vóór en na de kerkdienst in de vrije natuur gezellig nog wat met elkander op, voordat ieder in zijn auto, zonder welk vervoermiddel men het hier in dit tropisch klimaat moeilijk stellen kan, zijns weegs gaat. Dat is iets, waarop men in het oude vaderland jaloers kan zijn. Men hoopt nu maar, dat bij nieuwe binnenkomsten op Curaçao ook de eigen kerkelijke gemeenschap versterkt zal worden. Deze wens wil ik gaarne onderstrepen. Wie eens de vraag te overwegen mocht krijgen, of hij hier op Curaçao een betrekking zal aanvaarden, kan al vast ervan verzekerd zijn, dat hij in een opgewekt eensgezind kerkelijk milieu terecht komt.

Zondag is ook vaak de dag, waarop hier toeristenschepen binnenvallen; zo ook vandaag. De Nieuw Amsterdam liep de haven binnen met een groot aantal Amerikanen aan boord. Het viel mij weer op, hoe weinig de Amerikanen blijkbaar gesteld zijn op hun uiterlijk. Ze lopen rond in de wonderlijkste shirts en dan liefst met een strooien hoedje op het hoofd met de letters Haiti er op, aantonnende, waar zij zoal geweest zijn. De zondagsrust is dan volledig gestoord. De winkels gaan open om de kooplust van de Amerikanen, die horloges bij tien en vijftien stuks tegelijk inslaan naast tal van andere zaken als juwelen, Franse parfums, textiel etc., te bevredigen. Bepakt en bezakt lopen ze zo door Willemstad rond, tot het tijdstip van vertrek weer is aangebroken. Lastig zijn ze allerminst. Het zijn gezellig passagierende lieden, die onomwonden enthousiast zijn over hetgeen zij hier ervaren. Men vindt hier de grootste juwelierszaken ter wereld en zeer goed ingerichte, moderne warenhuizen.

Vergist U zich evenwel niet in de mijnheer achter de toonbank naast de winkeljuffrouwen, want dat is de baas zelf, een schatrijk man, maar hij helpt gewoon mee in de zaak. Dat trof me trouwens ook elders, waar in een grote zaak de vermogende eigenaren en directeurs ook heel eenvoudig mee aan een lesse naar zaten, net als iedere bediende en midden onder hen. Aan de prachtige auto's, waarin men hier rondrijdt, die heel wat goedkoper zijn dan ten onzent, omdat er niet zoveel belastingen op drukken, kan men zien, dat Curaçao een welvarend gebied is. Dit blijkt trouwens uit meer dingen.

Op dit eiland treft men niet minder dan ruim 50 verschillende nationaliteiten onder de bevolking aan. Verreweg de meesten zijn vreemdelingen. De olieraffinaderijen, de grote industrie van het eiland, een enorm complex, naar het mij voorkomt uitgestrekter dan Pernis bij ons, hebben deze toevloed van vreemdelingen noodzakelijk gemaakt. Van de totale Antilliaanse bevolking waren er in 1957 ruim 12.800 uit Nederland afkomstige

rijksgenoten. Want vergeten we het toch niet, de Nederlandse Antillen, Suriname, dat een 1600 km. verder ligt, en Nederland vormen samen met Nieuw Guinea het Koninkrijk der Nederlanden. Onze rijksvlag, het fiere rood, wit en blauw, wappert hier dan ook van het gouvernementsgebouw en ook op de wallen bij de ingang van de haven, waar van des morgens tot des avonds een man bij een vlaggemast staat om de vlag te strijken en te hijsen voor de vlaggenroet bij binnenkomst en vertrek van de talrijke schepen, die deze haven aandoen. Het is een interessant gezicht ze vanuit de verte koers te zien zetten naar de haven van Curaçao of weg te zien varen naar elders.

Onze zaken brachten met zich, dat wij zowel bij de gouverneur, Zijne Excellentie Drs. A. B. Spekenbrink, als (zoals reeds eerder geschreven) bij de minister van Sociale Zaken, van Economische Zaken, van Onderwijs en Volksontwikkeling Zijne Excellentie

C. D. Kroon, onze opwachting gingen maken, waar ons een zeer hartelijke ontvangst en grote belangstelling voor onze plannen ten deel viel. Dergelijke bezoeken brachten wij ook aan de gezaghebber van het eiland, wij zouden zeggen de burgemeester, de heer Gorsira en aan de beide gedeputeerden of wel wethouders.

Overall ondervond ik de meest mogelijke bereidheid om mij met voorlichting over dit gebied van dienst te zijn.

Men moet hier om zaken tot stand te brengen meer tijd nemen dan wij ons ten onzent doorgaans gunnen. Dit heeft dan ook ten gevolg gehad, dat mijn reisschema wat moest worden gewijzigd en ik hier wat langer verbleef dan ik me aanvankelijk had voorgesteld. Het is overigens allerminst een plaag om wat langer te mogen vertoeven in een land met zulk een verrukkelijk zomers klimaat.

De in uitzicht gestelde toelichting op de inrichting van de overheidsinstellingen op Curaçao blijft nog even rusten.

P. Groen.

HENK POEDER - IN MEMORIAM*)

(20 april 1897—9 december 1958)

„Ga je vanmiddag mee in de roeiboort naar 't Ganzediep?” Deze vraag heb ik vaak van mijn vader gehoord, op zonnige zomerdagen en in het bleekgetinte herfstseizoen. En dan zwierven wij de rivier op, over de wijde van het water onder een Hollandse wolkenhemel, — op de achtergrond het vergrijzend silhouet van de stad met haar brug en karakteristieke torens. Het verwijderend stadsrumoer in de verte werd doorklonken met het zacht geklots van het water tegen de boeg, totdat we alleen dit nog hoorden en het ruisen van de wind in het riet. Zo werd de sfeer zwanger waaruit schilderijen geboren werden.

Dit is een greep uit de tweede gelukkige periode van zijn leven, — toen de zomers altijd zonnig schenen.

De eerste gelukkige periode was zijn jeugd. Dikwijls zei hij: „Je jeugd, dat is de mooiste tijd van je leven; als je nog onbezorgd met je vader kunt wandelen”. Talloze avonturen heeft hij ons over zijn jonge jaren verteld.

Opgevoed in een klein Drents gezin, waar men het omtrent de eeuwwisseling niet breed had, was hij er al vroeg mee bekend dat een dubbeltje verscheidene malen werd omgekeerd vóór het uitgegeven werd. Dat betekende ook, dat de ouders aan de wens van hun zoon om schilder te worden slechts twijfelachtige waarde toekenden. Zij wisten heel goed, dat voor de bevrediging van de levensbehoeften een prozaïsche beroep betere kansen gaf. De verschijning in Assen van een Frans schilder, die als Lamech twee vrouwen had, bracht de schilderkunst in de calvinistische ogen zijner ouders nagenoeg in discredit. Evenwel kwamen zij hem in zover aan zijn verlangen tegemoet, dat hij knechtje mocht worden bij een huis- en decoratieschilder, waar hij een kwartje in de week verdiende.

Van dit kwartje per week mocht hij zelf een stuiver houden. Hiervan kocht hij telkens voor een halve stuiver zijn eerste olieverven en penselen. Het andere materiaal vervaardigde hij zelf. Een palet maakte hij door een afgedankt dik broodmes zolang dagen achtereen op een slijpsteen te slijpen, dat het buigzaam was geworden en zijn ene wijsvinger tengevolge van het voortdurend krampachtig drukken nog een week helemaal krom stond. Een van de waslijn op zolder gehaalde schort van zijn zuster werd verknijpt en op een houten raam gespannen; zo verkreeg hij zijn eerste „doek”. De rest van de nog bijna nieuwe schort werd zorgvuldig weggedaan, en hij heeft ons vaak vermaakt door de verbaasde gesprekken na te doen (hij kon meesterlijk imiteren) tussen zijn moeder en zuster,

*) Op verzoek van de Redactie schreef de heer J. Poeder te 's-Gravenhage dit artikel ter gedachtenis van zijn vader, de eind vorig jaar in Kampen overleden, en daar zeer bekende, kunstschilder Henk Poeder.

die maar niet konden begrijpen waar dat ding toch gebleven kon zijn. Hij heeft het ze nooit verteld, en tenzij zijn zuster het op dit moment leest, weet ze het nu nog niet.

Zo werden de eerste moeizame schreden op het pad der kunst gezet. Naderhand kreeg hij enige leiding van de Asser schilder Louis Krans, van Roesing en van de Belg Van den Drieche. Dit alles in zijn vrije tijd wel te verstaan, want daarnaast moest hij aan het voor hem prozaïsche productieproces van het economisch leven deelnemen. Zo is hij een korte tijd jongmaatje geweest bij een huisschilder, slechts enige weken. In Assen werd toen eens een schilderijtentoonstelling gehouden, echter op een zaterdag. Nu kende men in die tijd nog niet algemeen de vrije zaterdagmiddag. Zo gebeurde het dat de patroon hem 's maandagsmorgens vroeg, waar hij die zaterdagmiddag geweest was. „Op de tentoonstelling”, was het lakonieke antwoord. „Dus jouw werk gaat vóór mijn werk?” vroeg de baas verder. Hartgrondig kwam er toen uit: „Ja! Mijn werk gaat voor”, waarop de baas reageerde met: „Donder dan meteen maar op!”

Een andere keer was hij winkelbediende annex loopjongen in een kruidenierszaakje, waar hij stroop moest afwegen of spek snijden. Alleen bij het etaleren kon hij zijn artistieke neiging nog een beetje uitleven. Eenmaal had hij met verschillende gekleurde soorten vogelzaad op een stuk karton een enorme haan en een kip gemaakt in de etalage. De vrouw van de eigenaar riep toen ze het zag verbaasd uit: „Maar Hendrik, jongen, heb jij dat zo mooi gedaan?”. En de hele buurt kwam natuurlijk kijken.

Dan weer was hij bediende op het kantoor van een eenvoudige handelszaak. Hier werd hij gemarteld met langwerpige kasboeken, waarin hij grote rijen verschrikkelijke getallen foutloos moest optellen. Meestal midden onder de telling kwam dan de kortgebouwde baas binnenvliegen, die riep: „Hendrik, schrijf vlug even op: Voor Sietsema, 12 pond grauwe erwten, 10 pond bruine bonen, 8½ pond capucijners, 15 pond...., hoeveel kost dat bij elkaar?” Volgens zeggen van mijn vader heeft er nooit een telling direct geklopt.

Ondanks deze moeilijkheden of misschien juist dank zij deze moeilijkheden en de overwinning daarop vond hij zijn jeugdijaren de mooiste tijd van zijn leven. Het verlangen daarnaar, dat altijd uit zijn enthousiaste verhalen sprak, kwam in de laatste periode van zijn leven in verdubbelde mate weer naar boven. Hoe vaak hebben we hem niet aan zijn bureau met zijn agenda's voor zich zien zitten mijmeren over die tijd. Dan zei hij opeens: „Vandaag is het precies zoveel jaren geleden, dat ik met mijn vader op een stralende zondagmorgen uit de kerk tussen de zonnige korenvelden en de weilanden liep. Uit de verte de aanwaaierende klanken van het klokkebeier en vlakbij het gezoeem van bijen en hommels. Een overweldigende indruk, die ik

Proefnummers gewents?!
schrijf per omgaande een
kaartje aan

Drukkerij STEENBERGEN, ZEIST

en de postbode bezorgt u spoedig het verlangde!

nooit zal vergeten. Maar het is voorbij, voorbij...".

Hij kon er niet over uit, dat het jonge verouderde en dat op deze aarde al het schone gedoemd was te verdwijnen. Vaak hadden we het daarover, maar de blijdschap kwam terug als we over de hemel spraken, waar niemand meer zal vergrijzen en waar alles rein, alles welluidend zal blijven.

Omstreeks 1920, toen hij inmiddels verhuisd was naar Soest, kreeg hij tekenlessen van de zeer begaafde Isings. In die tijd heeft hij weinig geschilderd, daar toen een slepende en slopende ziekte zijn lichaam aantastte, waardoor hij te moe was om palet en penseel te hanteren. Illustreren kon hij nog wel en dat heeft hij toen ook veel gedaan.

Dit was een donkere levensperiode voor hem, want steeds verder vrat de verraderlijke ziekte door en tenslotte was het zo erg, dat zijn arm te moe was om een kopje koffie naar zijn mond te brengen, ja zelfs voor het uitspreken van de letter r kon hij zijn tong niet meer voldoende bewegen.

Toch glansde er ook in die duisternis het licht, slechts te grijpen en te begrijpen voor wie ogen heeft om te zien. Toen hij eens bij het beklimmen van de trap achterover was geslagen met zijn hoofd tegen de vloer, zei hij in de daaropvolgende uren lange bewusteloosheid, telkens als men hem iets vroeg: „Wat God doet, is welgedaan”.

In die donkere periode is hij omstreeks 1930 met zijn gezin in Kampen komen wonen. Na enige jaren trad er plotseling een snelle verbetering op in zijn lichamelijke toestand en kon hij weer naar buiten. Toen brak de tweede gelukkige periode voor hem aan. In die tijd kocht hij een roeibootje, waarmee wij talloze keren er opuit trokken, meestal naar het Ganzediep.

Dikwijls voeren wij dicht onder de oever, waar riet en biezen wiegelden. Het zachte schuren van de flanken van ons schuitje langs de bladen van waterlelie en gele plomp accentueerde de rust van de omgeving. Een roze zwanebloem en een lis gluurden uit het riet.

„Kijk, een aalscholver!” En ja, een eindje verder op een lange houten paal tussen de granietstenen van een krib zat er een, die bij onze nadering wegvielde.

Bij een stil plekje schoot het bootje naar de kant en legden wij aan. „Mmm, wat prachtig hier; dit moet ik schilderen!”

Tientallen, misschien wel meer dan honderd studies hebben zo hun leven te danken. Deze studies van ongeveer anderhalve vierkante decimeter werden thuis uitgewerkt tot schilderijen.

Hoewel hij in zijn jeugd enige leiding had gehad, was hij als schilder toch eigenlijk autodidact. Zijn techniek perfectioneerde zich meer en meer, en wijzigde zich in de latere jaren in de richting van een vlotte, moderne ietwat schetsmatige stijl.

Hij was geen schilder van wat men tegenwoordig problemen pleegt te noemen, maar hij zag het wonder in het gewone, in het ongecompliceerde. Met een afkeer van alles wat zich door bizarheid aan de aandacht wilde opdringen, zocht hij de schoonheid in het alledaagse, waar men doorgaans achteloos aan voorbijgaat, bloeiende gele brom in juichend zonlicht, een zware loodgrijze regenlucht boven een weiland, een stilleven met de glans van een koperen ketel, een waterpartij. Mauve en Maris (Willem) van de Haagse school waren zijn favorieten. Maar als men hem nieuwsgierig vroeg: „Is dit nu impressionisme?” antwoordde hij met enige tegenzin: „Noem het zo, als u wilt, maar hoe vindt u het?” Hij analyseerde niet, maar wilde steeds het geheel zien. Hij benaderde de kunst niet van de intellectuele theoretische zijde, maar van de praktische kant. „Bij een mooi schilderij ga je niet gewichtig zitten praten, je moet het zien! Muziek kun je ook niet ruiken, dat moet je horen!”

Even intens als hij de blijdschap over de schoonheid beleefde, ervoer hij de pijnlijke onwetendheid en de weinige kunstzinnigheid der mensen. Hoewel dit hem zeer bedroefde, zag hij daarin toch ook de humor blinken. Eens liet hij aan zijn bezoeker een sneeuwlandschap zien. Deze zei met een intonatie van plotseling begrijpen: „Aah, dat is nou een stilleven, dat is nou een stilleven”. Een andere keer toonde hij met enige trots zijn originele Maris aan een lijstenhandelaar die meende verstand van kunst te hebben.

Bewonderend zei de man: „Ja waarempel, een echte Pieter Marits”.¹⁾

Hij leefde in zijn werk, hij ging daar helemaal in op. Soms hield hij onder het bidden ineens op; na het amen zei hij dan: „Ja, ik moest even ophouden, ik zag zó'n bijzonder mooi schilderij; even een schetsje van maken”.

En ik zie hem nog lachen, toen een van de studenten hem heet van de naald kwam vertellen, dat K. S. op college had gezegd dat er in de hemel ook weer geschilderd zou worden.

De zondag, waarop hij niet mocht schilderen, vond hij de vervelendste dag van de week. „Ik ben altijd blij als ik 's maandags weer aan mijn werk mag”. Zingend stond hij steeds voor zijn ezel. Niet dat hij niet graag over geestelijke dingen sprak, integendeel. Meermalen werden in de grote, gezellige huiskamer de gesprekken o.a. met theologische studenten tot diep in de nacht voortgezet, maar de nadruk lag niet op dogmatische theorieën waarbij het hart gevaar loopt koud te blijven. Hij wilde praktisch zijn en Gods hand zien in alle dingen des dagelijkse levens.

Wanneer hij b.v. het door hem getekende portret van zijn vader liet zien, verzuimde hij niet erbij te vertellen: „Dit is het merkwaardigste portret dat ik heb getekend. Mijn vader was driftig en kortaangebonden, en kon daarom niet lang stilzitten. Daardoor heb ik zijn hele leven nooit gelegenheid gehad eens een tekening van hem te maken. Maar toen hij eens een paar dagen bij ons gelogd was, hebben we het nog eens geprobeerd en is het gelukt ook, voor het eerst. De volgende morgen, toen hij zou vertrekken, is hij in alle vroegte onverwachts overleden”. En dan eindigde hij altijd met te zeggen: „Ik beschouw het als een vriendelijkheid van God, dat hij me dit aandenken aan mijn vader op de laatste dag van diens leven heeft geschonken!”

Deze gelukkige tijd is wel zijn vruchtbaarste schilderperiode geweest. Hoewel hij in die tijd lichamelijk aardig goed was en vaak naar buiten ging om te vissen of te schilderen, is hij nooit meer geheel normaal gezond geweest. Hij was vaak en snel vermoeid. En naarmate de jaren voortschreden ging zijn lichamelijke toestand allengs achteruit, een gevolg van zijn vroegere ziekte. Langzaam maar onafwendbaar namen zijn krachten af, en hij wist dat.

Aanvankelijk kwam hij nog wel eens buiten, maar de afstanden werden steeds kleiner. Zo schreef hij in zijn brieven: „Het was vanochtend mooi weer, ik heb even een eindje gewandeld, Oudestraat tot de Plantage. 't Viel me mee, maar ik word oud en gebogen. Als ik me zie in de etalages... een oud mannetje... o wat erg... maar de zon scheen...” En later: „Ik heb nog even tot de Bovenkerk gelopen en weer terug”. En nog later: „We zijn gisteravond op bezoek geweest aan de overkant”. Tenslotte kwam hij helemaal niet meer buiten en in die laatste reeks van jaren heeft hij aan den lijve gevoeld, wat zijn ouders bij zijn doop hadden beleeden: ... dat dit leven niet anders is dan een gestadige dood...

Tijdens de laatste maanden van zijn leven heeft hij nog een schilderstukje gemaakt. Een melancholiek riviergezicht in de herfst met een paar eenzame rietpluimen op de voorgrond. Hij heeft gevoeld dat dit zijn laatste werk zou zijn, want hij zei ervan: „Mijn laatste groet”.

Hoewel hij veel over geestelijke dingen sprak, was hij toch in zijn laatste jaren somber gestemd. Hij wist wel dat de grote heerlijkheid zou komen, maar de druk van het langzaam sterven versomberde toch zijn aardse leven, dat hij hartstochtelijk liefhad. In zijn laatste brieven schreef hij: „Ach man, wat is het leven mooi, hè! Jullie staan nog aan 't begin. Wij gaan de neergang. Dat valt me niet mee. Ja ik weet het wel, de grote opgang komt later”.

Hij was schilder in hart en nieren en kon niet loskomen van zijn werk. Hij hing met elke levensvezel aan de aarde en haar schoonheid. Des te meer verwonderlijk was zijn reactie op de laatste dag van zijn leven, toen ik bij mijn komst mijn spijt erover uitdrukte, dat ik niet de reproducties van enige schilde-

¹⁾ Pieter Marits is de titel van een bekend jongensboek over de Zuidafrikaanse oorlog

KRITISCHE KRABBELS

Vaste grond

Reeds lang had haar ziekte geduurd. De eerste jaren was het niet zo erg moeilijk geweest. De hoop op herstel bleef levend. De doktoren hadden soms een nieuw geneesmiddel. Maar ook dat faalde steeds. Langzamerhand werd ze geheel hulpbehoevend.

Vader en moeder, broers en zusters, ze zagen dat het minder werd. En ook tot haar zelf drong de waarheid door. Dat de dood naderde. Soms zweeg ze lang. Wat al gedachten waren er die haar vervulden? Toen, op een stille middag, zei ze tegen haar moeder: Zou ik nog wel weer beter kunnen worden moeder?

Moeder schrok, al had ze die vraag toch een keer verwacht.

„Kind”, zei ze toen, „we hopen allemaal dat je weer beter wordt. En de dokter doet zijn best, maar we weten het natuurlijk niet”. Moeder zweeg even. En toen zei ze: en als je nu eens niet beter wordt, m'n kind?

Toen hief de zieke met moeite haar half verlamde hand op en wees naar de apostolische geloofsbelijdenis die bij haar ledikant hing, terwijl ze zei: „dat geloof ik, moeder”.

Niet lang daarna is ze zacht ontslapen. Lezers, ik wil geen kwaad zeggen van de arbeid in het Koninkrijk Gods. Alleen deze vraag: Realiseert U zich wel voortdurend dat ook onze goede werken alleen dan aangenaam zijn in 's Heren oog als ze uit het geloof gedaan worden? Geloofswerken alleen kunnen voor God bestaan. En anderzijds: waar geen werken zijn daar is ook geen geloof. Het luistert nauw in dat Rijk waarvan de gekruisigde en opgestane Heer de Koning is.

Frater.

rijen had meegenomen, die ik voor hem gekocht had. „Och”, zei hij, „dat is allemaal aards, daar wil ik nu niet meer over praten”. Plotseling waren de banden geslaakt.

Die ochtend was hij ruim een half uur in visionaire toestand geweest en had „onuitsprekelijk schone dingen in de hemel” gezien, waar hij vol van was en telkens van vertelde. Hij onderbrak zich echter steeds, omdat hij niet kon begrijpen, dat hij weer „teruggetuimd was op aarde”, zoals hij het zelf uitdrukte. Het was voor hem en voor ons alles even vreemd, dit toeven op de grenzen van tijd en eeuwigheid. „Zijn we dan niet in de hemel?... Maar ik hoor duidelijk de klok tikken”.

Toch bleef hij verzekerd in zijn geloof, want later op de dag zei hij: „Straks ga ik weer daarheen”. En zo was het. In de vroege ochtend van de volgende dag is hij in de slaap ontslapen. Zijn werk was gedaan. Althans hier beneden.

De tekst waarvan hij de vorige dag een fragment aanhaalde, las ik de andere ochtend in zijn geheel, bij het opstellen van de overlijdensaankondiging, en het was alsof ik hem van verre hoorde spreken: Want als wij, toen wij vijanden waren, met God verzoend zijn door de dood Zijns Zoons, zullen wij veel meer, nu wij verzoend zijn, behouden worden, doordat Hij leeft; en dat niet alleen, maar wij roemen zelfs in God door onze Here Jezus Christus, door wie wij nu de verzoening ontvangen hebben.

Wie een overeenkomst wil vinden tussen zijn werk en zijn moeilijk leven, zal lang moeten zoeken, maar wel is het verband er met zijn geestelijk leven en de praktische kinderlijke eenvoud daarvan.

Ik citeer nog eens uit zijn brieven: „O wat is het heerlijk dat kleine goed te zien opgroeien. Alles is even lief aan die kleintjes. Als je geen kinderen hebt, dan weet je eigenlijk niet volledig wat leven is en begrijp je nooit hoeveel je van je kinderen kunt houden. Wonderlijke liefde. Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen. Wat kun je zoiets nu beter begrijpen als je zelf een kind hebt. Wat wordt Zijn woord er rijker door. Tenminste zo is het mij gegaan. En dan te bedenken dat God Zijn eniggeboren Zoon niet gespaard heeft, maar heeft laten doodmartelen aan 't kruis voor zondaren, om ons een eeuwig leven te geven... ja daar houdt alle denken op en zwijgen we in verstomde, sprakeloze aanbidding”.

Een ander citaat: „Jij was vroeger ook een

rare. Als-t-ie wat gedaan had wat niet mocht, dan zei ik: Ik zal het dan maar weer door de vingers zien. Maar jij bleef maar staan... wachten... en eindelijk zei je: Nou, dóe het dan!... Ik direct met mijn uitgespreide vijf vingers voor mijn gezicht. Klaar was het. Afgelopen. 't Was vergeven. Zo doet God ook. Nog duizend keer heerlijker".

Evenzo is zijn werk, een getuigenis van verwondering en dankbaarheid aan de Schepper van de schoonheid in de natuur, de Schenker van het leven. Zijn werk blijft volkomen in overeenstemming met zijn geestdriftige uitroep op zijn laatste middag, toen we aan tafel psalm 103 zouden lezen: „Ja, dat is mooi, loof den Here mijn ziel!"

PERSSCHOUW

Grenzen der prediking

Naar aanleiding van wat op een ouderlingen-conferentie te Groningen werd gezegd schreef Ds D. van Dijk in het Kerkblad van Groningen enz. o.a. het volgende:

Ik heb gevoeld, dat bij alle verschil, wij één zijn in de liefde tot het Woord en tot de prediking van het Woord.

Dat nu deed deze gedachte bij mij opkomen: „Als de liefde tot het Woord en tot de prediking van dat Woord ons saambindt, hoe heeft dan de dienaar des Woords toe te zien, dat hij door zijn prediking niet de éénheid der gemeente verstoort en tweespalt teweeg brengt.

Ik kan mij voorstellen, dat men, dit lezen, tegen mij zeggen zal: „Dominé, daar vergist gij u; de rechte prediking zal altijd schifting brengen; de rechte prediking is immers het bedienen van de sleutelmacht, waardoor de één het leven —, de ander de dood wordt aangezegd".

Dat laatste is volkomen waar. De goede prediking schift. Maar die schifting is geheel iets anders dan tweespalt onder broeders en zusters.

Weet ge wanneer de prediking tweespalt verwekt? Dán, wanneer een dienaar des Woords niet meer het Woord alleen laat spreken, maar wanneer hij de prediking gebruikt om zijn eigen opinie over één of andere zaak te propageren.

Daarvan zal het gevolg zijn, dat een gedeelte van de gemeente, dat het met hem eens is, hem bijvalt en zegt: „Prachtig, dat is nog eens goed gezegd; die dominé is een kerel, die durft het nog eens te zeggen".

Maar zij, die het niet met hem eens zijn, zullen tegen zijn prediking in opstand komen en hem verwijten, dat hij dingen op de preekstoel zegt, die hij dáár niet zeggen mocht.

Zo wordt het vuur van de tweespalt ontstoken en angeblazen.

Dat is heel erg, dat de prediking, die ons, als broeders en zusters moest saambinden, ons uit elkander slaat en tegen elkander opzet.

Ik wil nog eens zeggen, wat ik reeds eerder gezegd heb: „In de prediking mag ik niet anders spreken dan zó, dat als iemand het niet met mij eens is, ik hem klaar uit de Schrift aan kan wijzen, onweersprekelijk, dat hij als hij mijn prediking weerspreekt, hij ingaat tegen het Woord van God. Zulk preken is niet gemakkelijk. Hoe licht kan een prediker er toe komen een gevolgtrekking, die hij voor zichzelf uit de Schrift meent te moeten maken, nu ook, alsof dat het Woord Gods Zelf was, aan de gemeente op te leggen.

Toch moet hij daar altijd weer tegen waken.

De omstandigheden, waaronder wij als vrijgemaakten leven, het verschil van inzicht, dat onder ons over onderscheidene zaken bestaat, maken het heel erg nodig, dat wij ons als dienaren des Woords en als ouderlingen van deze dingen terdege rekenschap geven en dat wij zeer voorzichtig handelen.

En nu kijk ik weer naar beide kanten. Men maakt aan dominees, die voorstanders zijn van „de doorgaande reformatie" wel eens het verwijt, dat zij hun eigen inzicht met betrekking tot de scholen voor de kinderen der gemeente, met betrekking tot politieke en sociale organisaties in hun prediking aan de gemeente zoeken op te leggen.

Ik zal niet ontkennen, dat dit wel gebeurt en ik keur dat af.

Maar nu die dominees, die van eigen scholen, eigen organisaties niet willen weten, lopen zij ook niet gevaar zich op de preekstoel

zo uit te spreken, dat het duidelijk is voor de hoorders, dat zij van deze dingen niets moeten hebben, zó, dat zij, onder de hoorders, die deze dingen liefhebben en er voor strijden, zich daardoor geslagen gevoelen, terwijl nu de anderen zeggen: „Goed, dat het maar eens raak gezegd wordt, nu kunnen ze het maar eens horen"?

Het is niet goed in de preek propaganda te maken voor een bepaalde school.

Maar wel heeft de dienaar des Woords de roeping, met alle ernst de ouders te wijzen op de eis van het Woord, dat zij ernst maken met de opvoeding en het onderwijs van hun kinderen, de ouders te wijzen op de belofte, die zij éénmaal bij de doop hebben afgelegd, dat zij hun kinderen zullen onderwijzen in de leer der Kerk.

Een dienaar des Woords heeft het recht niet in de prediking propaganda te maken voor een bepaalde organisatie. Maar wel heeft hij tot taak, de gemeente te wijzen op de eis des Heeren ernst te maken met de vraag, hoe en waar zij zich het best kan kwijten van haar roeping, te strijden voor de heerschappij van het Woord des Heeren in heel de samenleving.

En nu loopt een dominé, die zelf geen voorstander is van eigen scholen, en eigen organisaties gevaar, dat hij dit nalaat, uit vrees, dat men hem zal aanzien voor een voorstander van deze vrijgemaakte scholen en organisaties; uit vrees ook, dat hij daardoor de mensen, die van deze scholen en organisaties niet willen weten, zal kwetsen.

Maar dan doet hij evenzeer fout als andere dominees, die wel deze scholen en organisaties in hun preek noemen en aanbevelen; dan jagen zij de voorstanders van deze zaken in het harnas.

Wie het Woord preekt moet zichzelf en zijn eigen opinies kwijt raken, om over te houden alléén het Woord, maar dan ook het volle Woord, in Zijn alles omvattende eis.

Wie zó preekt, brengt wel schifting te weeg tussen hen, die gehoorzaam willen zijn ter éner zijde en hen, die zichzelf zoeken te handhaven aan de andere kant; maar dit betekent geen tweespalt.

Als een dominé zo preekt zal men zijn prediking wel onaangenaam en lastig kunnen vinden omdat men daardoor aan zijn zonde ontdekt wordt, maar men zal gevoelen, dat men tegen zulk een prediking niet kan opstaan, dat men daarvan de dominé geen verwijt kan maken, omdat men zal moeten toestemmen, dat hier niets anders gepredikt is dan het Woord.

Het Woord, dat altijd weer samenbindt allen, ja, allen, die waarachtig de Heere vrezen en in alle ding in Zijn wegen begeren te wandelen.

In die weg moge de Heere God doen bedaren de stormen, die wel eens onder ons woeden.

Wie zo preekt als Ds Van Dijk hier aangeeft bewijst de waarlijk christelijke acta de grootste dienst. Hij verzorgt de bodem, waaruit die activiteit haar levenssappen trekt, hij voedt de wortel waaruit ze opkomt.

C. V.

VAN HIER EN GINDS

De bisschop van Prado vrijgesproken

De bisschop van Prado, Pietro Fiordelli, is vrijgesproken door het Hof van Beroep in Florence van een beschuldiging wegens laster, waarvoor hij door een gewone rechter was veroordeeld tot een boete van 40.000 lire.

Mgr. Fiordelli was in februari 1958 veroordeeld omdat hij een jong echtpaar, dat alleen voor de wet was getrouwd, van de kansel „openbare zondaars" die „in schandelijk concubinaat leven", had laten noemen. De bisschop heeft verklaard dat hij hiertoe het recht had, omdat de kerkelijke wetten alleen huwelijken erkennen die in de kerk zijn ingezegend. Het Hof van Beroep was van mening, dat de beschuldiging geen misdrijf was.

Het echtpaar dat de aanklacht had ingediend, de slager Mauro Bellandi en zijn echtgenote, zullen de kosten van het proces moeten betalen.

Mgr. Fiordelli was niet voor het Hof van Beroep verschenen. Hij was ook bij de behandeling voor het gewone gerechtshof weggebleven. In Italië had het feit dat een bisschop voor een wereldlijke rechter was gedaagd, veel opzien gebaard.

Rassenpolitiek

Een delegatie van de Nederduitse Gereformeerde Kerk in Transvaal heeft in een gesprek met de minister van Binnenlandse Zaken, Tom Naude, haar bezorgdheid geuit over de uitvoering van de onder de naam „Group area Act" bekend geworden wet, in het kader waarvan besloten werd tot het overbrengen van grote aantallen Zuidafrikaners naar hun toegewezen, naar rassen gescheiden, woondistricten.

Een woordvoerder van de delegatie maakte bekend, dat de gesprekken met de regering zullen worden voortgezet. Ook de moderator van de Nederduitse Gereformeerde Kerk in de provincie Kaapstad, dr A. J. van der Merwe, had zich bij de delegatie aangesloten.

Pas kort geleden had de bekende nederduits-gereformeerde theoloog prof. Ben J. Marais geprotesteerd tegen de verscherping van de Zuidafrikaanse rassenwetgeving en de hoop uitgesproken, dat de Nederduits Gereformeerde Kerk „niet dadenloos zal toezien wanneer onrecht geschiedt".

De Eerste?

Het Parool schreef: Wordt mej. K. van Drimmelen de eerste vrouwelijke predikante in de Hervormde Kerk? De Provinciale Kerkvergadering van Overijssel heeft haar breed moderamen (bestuur) gemachtigd stappen te doen om te komen tot het beroepen van mej. K. van Drimmelen, vicaris te Heino, tot predikante met een speciale opdracht. Mej. Van Drimmelen is leidster van het vormingscentrum Den Alerdinck. Met het beroepen van haar tot predikant wil de Provinciale Kerkvergadering gebruik maken van de jongste wijzigingen in de kerkerde.

Een Apenkooi?

In de pers circuleerde het volgende berichtje:

Het protestantse paviljoen op de Brusselse Expo heeft de belangstelling gehad van een aantal aspirant-kopers. Niettemin hoopt men het gebouw voor het Belgische protestantisme te kunnen behouden. Een van de merkwaardigste bidders was een Nederlandse dieren-tuin, die van het paviljoen een huis voor apen wilde maken.

Kindersterfte

De kindersterfte in Nederland is het laagste ter wereld: 21.6 per duizend levend geboren kinderen sterven hier in hun eerste levensjaar, voor België is dit sterftcijfer per duizend 46.4, voor Luxemburg 45, voor West-Duitsland 45.9, voor Frankrijk 38.4 en voor het Verenigd Koninkrijk 28.8.

KERKNIEUWS

Tweetal te Oldenzaal: H. J. Meijerink te Aduard en J. v. d. Schaft te Murmerwoude.

Kerkinstituëring. Te Rijsbergen (bij Breda) werd de Gereformeerde Kerk geïnstituëerd. In de eerste diensten bediende Ds Telder van Breda het woord en de sacramenten. Twee ouderlingen en een diaken werden in het ambt bevestigd.

Candidaats-examen. Geslaagd voor het Candidaats-examen de Heren J. M. Smelik, Petrus Campersingel 263, Groningen en W. Wierenga, Bosstraat 10a, Groningen (Helpman).

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

1 april begon de nieuwe jaargang van ons blad. We verzoeken onze abonné's die per jaar betalen f 10.—, en zij die per halfjaar betalen f 5.— te willen overmaken op onze postrekening 233117, t.n.v. Drukkerij Steenbergen, Zeist met vermelding OPBOUW.

Ter voorkoming van de hoge incassokosten vertrouwen we dat U aan ons verzoek wilt voldoen.

De Administratie.

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij